

Л. В. НЕПОП-АЙДАЧИЧ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

Електронна пошта: lidijanepop@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-7065-7046>

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ КОДІВ ТА ПРОЦЕСІВ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ (на прикладі квіткового коду польської мови та культури)

Стаття присвячена вивченню квіткового концептуального коду польської мови та культури, методів і підходів у дослідженні складників концептуальних кодів, які застосовуються в сучасній етнолінгвістиці. Запропоновано шляхи розширення й збагачення відомостей про квітковий концептуальний код польської мови й культури. Для цього необхідним є врахування анкетних даних, ономастичних джерел, а також виявлення випадків взаємодії концептуальних кодів (КК). Останні поділяються на два типи: такі, в яких квітковий код виконує функцію донора, та такі, в яких він виступає в ролі реципієнта. Завдяки аналізу мовних даних було виявлено, що квітковий концептуальний код рідше виконує першу функцію, ніж другу. Взаємодія в обох напрямках властива квітковому й антропологічному, сакральному, вітальному, темпоральному, локативному, медичному, зоологічному, колористичному, атрибутивному кодам, коду прикладної культури, емоцій і почуттів. Лише в ролі донора квітковий концептуальний код виступає у відношеннях з мистецьким і науковим. Тільки функцію отримувача має він при взаємодії з рослинним, кількісно-числовим, акціональним, астрономічним кодами, кодом неживої природи, її явищ та стихій. Виключно в ролі реципієнта виступає квітковий концептуальний код у межах взаємодії з кількома кодами одночасно. Донорами в цьому разі можуть бути антропологічний та колористичний, числовий і темпоральний, числовий і колористичний коди, код прикладної культури та сакральний, зоологічний і рослинний, темпоральний і акціональний, акціональний і код явищ неживої природи, темпоральний і астрономічний. Також був зафіксований особливий тип взаємодії квіткового й колористичного концептуальних кодів, який можна окреслити як взаємне проникнення. Крім того, антропологічний і квітковий концептуальні коди виявляють у певних фрагментах паралелізм у своїй підпорядкованості вітальному кодові.

Ключові слова: концептуальний код, етнолінгвістика, когнітивна лінгвістика, семантика, польська мова, квітка.

Поняття коду є одним з найважливіших не лише для семіотики, але й для інших мовознавчих дисциплін, зокрема етно- та когнітивної лінгвістики. С. М. Толстая наголошувала на тому, що субстанціональна природа, гомогенність та системність набувають стосовно культурних кодів іншого змісту й характеру, адже субстанцією, наприклад, тваринного коду є не лише самі тварини, але й (і насамперед) їхні ментальні образи, зображення, номінації,

конотації, а також стереотипи. З огляду на те, що головним у такому розумінні коду стає зміст, а не форма вираження, дослідниця пропонує розглядати такі коди як концептуальні, а їхньою «„субстанцією” <...> вважати певні ментальні сутності, одиниці смислу (концепти, ідеї, мотиви), які співвідносяться з різними матеріальними втіленнями цього смислу» [Толстая 2007 : 28]. Отже, концептуальні коди (далі — КК) об'єднують знаки на підставі спільного змісту [Толстая 2008а : 334]. Міжкодова взаємодія може мати два напрямки: коли елементи одного (наприклад, квіткового) коду цитуються в межах інших КК і коли елементи останніх цитує перший (квітковий). Таке «циткування» А. К. Байбурін і Г. А. Левінтон окреслювали як використання складників «чужих» кодів, які відсилають до місця відповідних елементів у структурах зазначених кодів [Байбурин, Левинтон : 245].

До розгляду вербальних виявів взаємодії концептуальних кодів на прикладі номінацій квітки *братки* в польській мові й культурі ми зверталися в одній зі своїх попередніх праць [Непоп-Айдачич 2011а]. Метою цієї розвідки є висвітлення теоретичних питань, пов'язаних з дослідженням міжковою взаємодії. Об'єктом вивчення є вербальний рівень рослинного, а саме квіткового концептуального коду, предметом спостереження — мовні явища, які засвідчують факти проникнення елементів квіткового КК до інших, а також елементів інших КК до квіткового.

Слід зазначити, що квітковий КК польської мови й культури вивчається вже досить давно, адже стереотипні риси мовних образів квітів, фрагменти їхньої семантики, номінативні моделі описувалися як у межах інших слов'янських мов і культур (наприклад, у відповідних статтях етнолінгвістичного словника «Слов'янські старожитності» [СД — «Славянские древности»]), так і власне польської. Найповнішим на сьогодні етнолінгвістичним лексикографічним описом польських стереотипів квітів є третя частина другого тому «Словника народних стереотипів і символів» (SSiSL II (3)), створена в Любліні авторським колективом, очолюваним Є. Бартмінським. До цього окремі аспекти семантики польських флоронімацій висвітлювалися в працях, зібраних у томах вроцлавського журналу «Мова та культура» [Język... 2001, (16)], белградського «Коди слов'янських культур» [Кодови... 1996], а також у студіях Д. Пекарчик [Piekarczyk 2004], К. Пастусяк [Pastusiak 2007], К. Щесняк [Szczęśniak 2008]. В Україні фітоніми досліджували Н. І. Панасенко [Панасенко 2010], О. В. Малаш [Малаш 2020] та ін. Питання етнолінгвістичного вивчення структури польського мовного образу квітки та окремих флоронімів висвітлювались і в наших попередніх працях [Непоп-Айдачич 2009 ; Непоп-Айдачич 2010 ; Непоп-Айдачич 2011а ; Непоп-Айдачич 2011б ; Непоп-Айдачич 2013 ; Нерор-Ajdaczuć 2010]. Незважаючи на багату наукову літературу з цього питання, можна стверджувати, що проблема взаємодії квіткового та інших КК у польській мові й культурі залишається не дослідженою повною мірою.

Якщо розглядати статті «Словника народних стереотипів і символів» (SSiSL) у контексті дефініцій концептуального коду, можна зробити висновок, що мотиви (як ключові складники їхньої документальної частини) є елементами КК, вербалізованого в текстах фольклору. Підходи до вивчення семантики народних стереотипів і символів у когнітивній етнолінгвістиці детально описані, уточнені й реалізуються люблінською школою на чолі з проф. Є. Бартмінським (див. SSiSL). Московська етнолінгвістична школа, заснована М. І. Толстим, репрезентована авторським колективом словника

«Слов'янські старожитності», представляє дещо відмінні принципи аналізу (див. СД). Саме М. І. Толстой випрацював основні положення семіотичного моделювання гуманітарних об'єктів, використовуючи поняття «граматика» й «морфологія» щодо народної культури та залишаючись у тісному зв'язку з методами структуралізму й семіотики [Мечковская : 91]. Науковець застосовував метод розкладання складного цілого на прості складові елементи. Подібний метод розгляду народних стереотипів за фасетами представив Є. Бартмінський у «Словнику народних стереотипів і символів» (SSiSL I (1) : 9–34).

Другим важливим вихідним положенням для М. І. Толстого є ідея єдності змісту різних семіотик (кодів) однієї культури [Мечковская : 92], перекладності кодів за посередництвом плану змісту. Ця ідея також наявна в люблінській школі у вигляді таких фасет, як «Символіка» (символіка предмета лексикографічного опису і предмет лексикографічного опису як символ чогось), а також «Культурні еквіваленти» (SSiSL).

Наступний методологічний принцип московської школи передбачає розгляд культури як системи функціонально-символічних інваріантів. У люблінській школі він реалізується у вигляді фасети «Колекції, комплекси». Операційне поняття «фасета» належить когнітивній лінгвістиці. Фасетна структура експлікаційної частини лексикографічних статей люблінського словника містить інтерпретацію як мовних (давніх і сучасних, загальнопольських і діалектних), так і культурних даних, які спираються на фольклорні й етнографічні записи, наведені в документальній частині. Таким чином, автори опрацьовують польські народні стереотипи та символи окремих предметів і явищ у межах когнітивної етнолінгвістики. Саме так представлений стереотип квітки та її гіпонімів у третій частині другого тому «Рослини» «Словника народних стереотипів і символів» (SSiSL II (3)). Цей опис є багатоаспектним і різнобічним, проте, з огляду на особливості лексикографічного жанру, деякі явища тут не могли бути відображені.

З погляду когнітивної лінгвістики, при вивченні концепту KWIAT та квіткового концептуального коду необхідним є визначення семантичного обсягу польської мовної категорії «квітка». Для цього використовуються методи семантичного аналізу на синхронному й діяхронному рівнях, етимологізація, вивчення конотацій та семантики дериватів, а також текстових реалізацій відповідних лексем. Джерелами можуть слугувати тексти фольклору, лексикографічні статті тлумачних словників польської мови (які розглядаються власне як текст) [Nerop-Ajdaczyć 2010], а також корпуси польської мови тощо.

Одним з методів, які використовуються в наукових працях люблінських авторів (наприклад, при вивченні стереотипу матері в сучасній польській мові [Bartmiński 2006]), є аналіз анкетних даних. За допомогою співробітників відділу текстології та граматики сучасної польської мови Університету Марії Склодовської-Кюрі (С. Небжеговська-Бартмінська, Й. Шадура, М. Бжозовська та ін.) у 2010 р. ми зібрали відповіді на питання анкети, надані студентами в Любліні, Радомі, Білгорай. На підставі отриманих даних ми реконструювали сучасне уявлення носіїв польської мови про категорію *kwiat* ('квітка'), про відношення *człowiek* : *kwiat* ('людина : квітка'), визначили парадигматичні відношення в межах концепту KWIAT.

Аналіз вільно сконструйованих студентами висловлень про квіти виявив, що мовна категорія *kwiat* не обмежується її двома розуміннями — як

рослини та як частини рослини [Непоп-Айдачич 2013], — про що свідчили б запропоновані тими ж студентами дефініції [Непоп-Айдачич 2011б], а також не збігається з сімома її лексикографічними тлумаченнями [Непоп-Айдачич 2010]. У свідомості носіїв польської мови функціонує уявлення про квітку як про 1) частину оздобної рослини, що містить як власне квітку (див. нижче пункт 3), так і частину стебла з листям (103 речення); 2) оздобну рослину (97 речень); 3) частину рослини, яка має кольорові, густо зібрані пелюстки, призначені для розмноження, творення насіння й плодів (8 речень); 4) вазонову рослину (8 речень); 5) цвіт, розквіт, найкращу частину, період чогось (2 речення). Кордони цих груп нечіткі, про що свідчить існування межових груп висловлювань, на підставі яких *kwiat* можна розуміти як 'оздобну рослину' або 'вазонову рослину' (6 речень), а також як 'зрізану частину рослини' або 'вазонову рослину' (4 речення).

Семантична категорія об'єкта дії, реконструйована за анкетними даними, свідчить, що для польських студентів суб'єктом дій, спрямованих на квіти, може виступати виключно людина (не наведено жодного прикладу, де, скажімо, дощі поливали квіти, а сонце їх зігрівало) [Непоп-Айдачич 2013 : 99].

Дослідження ономастичних джерел (зокрема словників антропонімів і топонімів), відомостей, зібраних у наукових студіях [Rymut 1999–2001 ; SSNO ; SNWPU ; Grzenia 2002 ; Tomczak ; Skowronek ; NMP ; Rospond ; Grzenia 2008; SNMM]), також дозволяє виявити численні аспекти присутності квітів у житті людини, а передусім її концептуалізації й вербалізації. На мовному рівні наявні лексико-семантичні переходи, тобто вживання загальних іменників (*kwiat* 'квітка' та гіпонімів) у функції власних назв, зокрема антропонімів (імен, прізвищ, прізвиськ) і топонімів, а також явища морфологічної деривації.

Не аналізуючи тут детально згаданих онімів, наведемо лише надзвичайно промовистий факт. До списку найчастотніших прізвищ Польщі належать антропоніми, мотивовані іменником *kwiat*: *Kwiatkowski* (15 місце — 62629 осіб), *Kwiecień* (214 місце — 14476 осіб) [Skowronek : 186–191]. Для розуміння місця квітки в польській ієрархії цінностей та в польській мовній картині світу важливо те, що прізвище *Kwiatkowski* займає дуже високу позицію у фреквенційному списку.

На підставі аналізу відношень квіткового концептуального коду з іншими КК, визначеними за лексико-семантичними й структурними особливостями назв квітів, їхніми символічними значеннями, ми окреслили кілька їх типів.

Перший тип становлять відношення, за яких квітковий КК виконує функцію донора. Функцію реципієнта в цьому випадку можуть виконувати кілька КК.

1. Антропологічний КК. Лексема *kwiat* ('квітка') та її гіпоніми можуть бути символами жінки, дівчини, нареченої, дівочості, а також дитини, лише в поодиноких випадках — чоловіка (наприклад, пол. *goździk* — укр. *звоздика*) (SSiSL II (3) : 30, 103). Семантична й морфологічна деривація є засобом творення мовних одиниць КК людини, мотивованих одиницями квіткового КК. Найвиразнішими прикладами можуть бути антропоніми, похідні від лексеми *kwiat* і її гіпонімів, напр.: *Kwiecień*, *Kwiatkowski*, *Różalski*, *Różyski*, *Piwonia*, *Bez*, *Dziewanna*, *Róża* та ін. [Непоп-Айдачич 2009 ; Непоп-Айдачич 2010].

2. Вітальний КК, або код життя — смерті. Квіти символізують життя загалом, безсмертя чогось, наприклад кохання (пол. *konwalia* — укр. *конвалія*) (SSiSL II (3) : 119), а також особливий період життя: готовність до запліднення й утворення плодів у рослин та період статевої зрілості людей (наприклад, у польському фольклорі розквіт квітки в садку дівчини є символом її зрілості). Водночас квітка в особливих ситуаціях і обставинах може також символізувати смерть (наприклад, зрізана квітка — померла людина) та душі померлих, які ніби проростають квітами на могилах або в полі.

Можна простежити паралелізм життєвих циклів рослин та людини. Про це писала С. М. Толстая в статті «Людина живе як трава росте» [Толстая 20086]. Люди такі ж, як квіти: пол. *rozkwiatają* — укр. *розквітають*, пол. *wieđną* — укр. *в'януть*. Деривати лексеми *kwiat* характеризують життєву міць людини (пол. *kwitnący* — укр. *квітучий*), дії, які засвідчують повноту сил, вітальність (пол. *rozkwiatać* — укр. *розквітати*, пол. *być w kwiecie lat* — укр. *бути в розквіті сил*), сприйняття чогось / когось як найкращої частини чогось (пол. *kwiat młodości* — укр. *цвіт молоді*). Низка наведених прикладів може розглядатися як така, що репрезентує межовий тип відношень КК: адже фактично в ролі донора виступає квітковий КК або квітковий та антропологічний водночас, а функцію реципієнта виконує вітальний код. З іншого боку, можна зарахувати ці відношення до явищ, які допускають множинну інтерпретацію, адже якщо вважати, що йдеться про концептуалізацію явищ і періодів життя саме людини, то не виключається також тлумачення функції антропологічного КК як реципієнтної, а квітковий і вітальний КК в цьому разі виконуватимуть роль донорів. На нашу думку, можна навіть говорити про паралельну підпорядкованість антропологічного й квіткового (рослинного) КК вітальному. Адже взаємне співвіднесення простежується саме на лінії життєвого циклу.

3. КК емоцій та почуттів містить квіткові символічні елементи. Деякі види квітів наділяються здатністю виражати людські почуття, емоції, їм приписуються певні сталі ментальні характеристики: троянда (пол. *róża*) вважається символом кохання (SSiSL II (3) : 203), незабудка (пол. *niezapominajka*) — символом вічної пам'яті про когось (SSiSL II (3) : 180) тощо.

4. Сакральний КК. Квіти часто символізують Ісуса Христа, Матір Божу (пол. *konwalia* (SSiSL II (3) : 116), *lilia* (SSiSL II (3) : 133) — укр. *конвалія*, *лілія*) та святість загалом, виступаючи атрибутами різних святих (пол. *lilia* (SSiSL II (3) : 133) — укр. *лілія*).

5. Темпоральний КК. Квіти найчастіше є символами весни : (пол. *przewiosnek* — укр. *первоцвіт* (SSiSL II (3) : 189). Однак деякі з них (напр.: пол. *chryzantema* — укр. *хризантема* — SSiSL II (3) : 85–86) асоціюються з осінню, Днем усіх святих, Днем усіх померлих, які за римсько-католицькою традицією відзначаються 1 й 2 листопада відповідно. Деякі квіти (пол. *goździk* — укр. *гвоздика*) символізують свято 8 березня за часів ПНР, Солідарність (SSiSL II (3) : 99). Крім того, свідчення концептуалізації часових проміжків за посередництвом квіткових концептів фіксуємо на вербальному рівні у вигляді назв місяців, похідних від назв квітів: пол. *kwiat* — *kwiecień* (укр. *квітка* — *квітень*), пол. *wrzos* — *wrzesień* (укр. *верес* — *вересень*).

6. Локативний КК. Зростання квітів на могилах загиблих закоханих / матері / батька / брата (напр.: пол. *goździk*, *konwalia* — укр. *гвоздика*, *конвалія* — SSiSL II (3) : 107, 119) можна розглядати як локалізатор. Похідні від

лексеми *kwiat* та її гіпонімів топоніми також варто сприймати як репрезентантів локативного КК, напр.: *Kwiatkowice, Kwiatki* (NMP).

7. Медичний КК пов'язаний передусім з КК лікарських трав. Однак деякі назви квітів можна зараховувати до номінацій як лікарських рослин, так і власне квітів, тому їх розглядаємо як межові явища цих двох мовних категорій та відповідних концептуальних кодів. Деривати, похідні від назв квітів, належать до групи назв ліків, лікарських речовин, а також хвороб людей і рослин (напр.: пол. *krople konwaliowe* — укр. *конвалієві краплі*).

8. У межах зоологічного КК квітковий спостерігається в метафоричних зворотах мисливської термінології: *kwiat* — 'хвіст оленя, сарни', 'білий кінчик хвоста лисиці' (SW : 663).

9. Взаємодія квітового й мистецького КК виявляється на рівні перекладу змісту першого на мову живопису, вишиванок, витинанок тощо, де відмінною є субстанція вираження. До вербальних проявів взаємодії зазначених КК належать деривати від номінацій квітів, які використовуються як терміни архітектури (пол. *kwiatoń* — укр. *розетка*), а також неосемантизми. Останні репрезентовані низкою назв літературних творів (наприклад, «*Róża*» А. Асника), назвами квіткових мотивів у вишивці, орнаментиці, образотворчому мистецтві, які відповідають назвам квітів, представлених у витворах цих видів мистецтва (напр.: пол. *konwalijki* — укр. *конвалійки*, пол. *dzwonki* — укр. *дзвоники*).

10. Колористичний КК. Лише деякі кольороніми мотивуються назвами квітів, напр.: пол. *fioletowy* (укр. *фіолетовий*) від *fiolek* ('*фіалка*'), пол. *różowy* (укр. *рожевий*) від *róża* 'троянда'. Доволі часто в поезії також творяться нові назви, синонімічні до існуючих колористичних номінацій, як наприклад, пол. *chabrowy* — укр. *волошковий*.

11. В атрибутивному КК представлені лише елементи квітового КК, які є прикметниковими дериватами від флоронімацій (напр.: пол. *kwiecisty styl* — укр. *квітчастий стиль*), що вживаються для характеристики окремих явищ і предметів.

12. КК прикладної культури містить у собі елементи квітового КК у вигляді назв фірм (напр.: *Kwiaty polskie* 'польські квіти'), закладів для продажу квітів (пол. *kwiaciarnia* — укр. *магазин квітів*), продуктів харчування (пол. *miód kwiatowy* — укр. *квітковий мед*, пол. *róża cukrowa* — укр. *цукрова троянда*), приправ (пол. *kwiat muszkatołowy* — укр. *маціс, мускатний цвіт*), назви промислових товарів і косметичних засобів (пол. *woda różana* — укр. *трояндова вода*, пол. *woda toaletowa* «*Konwalia*», «*Kwiaty wiśni*», «*Róża*» — укр. *туалетна вода «Конвалія», «Квіти вишні», «Троянда*», пол. *kwiaty mydlane* — укр. *мильні троянди*), біжутерії (пол. *kolczyki, broszka* «*Kwiaty nosy*», «*Niezapominajki*» — укр. *серезжки, брошка «Квіти ночі», «Незабудки»*) тощо.

13. Науковий КК. Хімія запозичила з квітового КК лексему *kwiat*, яка в поєднанні з відповідними прикметниками набула термінологічного значення: пол. *kwiat kobaltowy, siarkowy* — укр. *кобальтові квіти* (еритрин), *сірчаний цвіт*.

Другий тип відношень квітового та інших КК визначаємо як такий, де квітковий КК виконує функцію реципієнта. Аналіз основ, які мотивують назви квітів, дозволяє визначити кілька способів вербальної реалізації міжкодової взаємодії, коли квітка сприймається носіями польської мови через

асоціації з елементами інших кодів, що приводить до їх використання у квітковому коді.

Символізація, за якої квітковий КК виступав би в ролі реципієнта, нами не була зафіксована. Проте спираючись на згадуваний вище паралелізм функціонування концептів КВІТКИ й ЛЮДИНИ, можемо говорити про метафоричне сприйняття будови квітки за посередництвом назв частин тіла, наприклад, гвоздики не розквітли, бо «смерть відібрала їм голови» — пол. *śmierć im odebrała głowy* (SSiSL II (3) : 102), здібностей людини (п. *towa kwiatów* — укр. *мова квітів*).

Шляхом лексико-семантичної та морфологічної деривації в польській мові виникли флорономінації, мотивовані елементами різних КК. При цьому мотивувальними виступали складники не лише одного КК (такий тип відношень ми визначаємо як простий), але й двох чи кількох (цей тип відношень окреслюємо як складний) одночасно.

У відношеннях простої мотивованості в ролі донора можуть виступати такі КК:

1) антропологічний (із соматичним підкодом включно): пол. *bratek, macoszki* (SSiSL II (3) : 63–64) (тут і далі наводимо як загальнопольські, так і діалектні назви, не зазначаючи їхньої локалізації, проте відсилаючи до СН-СiС (СНСiС — «Словник народних символів і стереотипів»), де ця інформація наявна) — укр. *братки*, пол. *wojciech* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*, пол. *zofja* (SSiSL II (3) : 195) — укр. *півонія*, пол. *nogietek* (SSiSL II (3) : 167) — укр. *нагідки*, пол. *chłopaczek, krakowiak* (SSiSL II (3) : 187) — укр. *пеларгонія*;

2) сакральний: пол. *dzwonki* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *Matki Boskiej oczka* (SSiSL II (3) : 181) — укр. *незабудка*, пол. *Panajezus-kowe paluszki* (SSiSL II (3) : 191) — укр. *первоцвіт*;

3) зоологічний (переважно із соматичним підкодом): пол. *lanysz, lanuszka (łanie uszka)* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *wołowe / bycze oczy / wołowiec* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*; пол. *żabie oczka, żabie oczko, ptasie / ptasze oczko* (SSiSL II (3) : 181) — укр. *незабудка*, пол. *kocie łapki* (SSiSL II (3) : 114) — укр. *цмин*;

4) рослинний: пол. *łopuszki, bukwica* (SSiSL II (3) : 191) — укр. *первоцвіт*, пол. *dąbek* (SSiSL II (3) : 84) — укр. *хризантема*, пол. *jablóniecznik* (SSiSL II (3) : 195) — укр. *півонія*;

5) колористичний: пол. *modrak, modrzeniec* (SSiSL II (3) : 72) — укр. *волошка*; пол. *modrzyki* (SSiSL II (3) : 181) — укр. *незабудка*, пол. *żółtacz* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*;

6) темпоральний: пол. *majownicka* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *dzień i noc* (SSiSL II (3) : 63) — укр. *братки*, пол. *marcówka* (SSiSL II (3) : 250) — укр. *підсніжник*, пол. *różnoscnik* (SSiSL II (3) : 74) — укр. *волошка*; пол. *jesionki* (SSiSL II (3) : 59) — укр. *айстра*;

7) локативний: пол. *bagno, błotuch* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*, пол. *podlasek* (SSiSL II (3) : 201) — укр. *печіночниця*, пол. *murawnik* (SSiSL II (3) : 245) — укр. *стокротки*, пол. *bór, borawacina, borowina* (SSiSL II (3) : 258) — укр. *верес*;

8) акціональний: пол. *śmierdziuch, śmierdziuszek* (SSiSL II (3) : 56) — укр. *чорнобривець*, пол. *bleszczek* (SSiSL II (3) : 64) — укр. *братки*, пол. *odmieniec, przemieniec* (SSiSL II (3) : 109) — укр. *гортензія*;

9) атрибутивний: пол. *gładysz* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *gluch / głuchy* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*, пол. *maśluk* (SSiSL II (3) : 64) — укр. *братки*;

10) кількісно-числовий: пол. *stokrotka, stokroć, stokrotek, pierwiostka* (SSiSL II (3) : 244–245) — укр. *стокропки*;

11) медичний: пол. *glistnik, rannyk* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *kolkownik (przy kolce sercowej)* (SSiSL II (3) : 111) — укр. *калюжниця*, пол. *wątrobnica* (SSiSL II (3) : 200) — укр. *печіночниця*, пол. *gardłówki* (SSiSL II (3) : 64) — укр. *братки*;

12) вітальний (код життя — смерті): пол. *smniertelnik* (SSiSL II (3) : 109) — укр. *гортензія*, пол. *nieśmiertelnik* (SSiSL II (3) : 182) — укр. *незабудка*;

13) астрономічний: пол. *aster, gwiazdosz, gwiazdeczki, miesięczek* (SSiSL II (3) : 59) — укр. *айстра*;

14) КК неживої природи, її явищ і стихій: пол. *iskierki, jaskierki* (SSiSL II (3) : 59) — укр. *айстра*, пол. *śnieżyczka, śnieżek, śniegutka, śniegułka* (SSiSL II (3) : 250) — укр. *підсніжник*;

15) КК емоцій та почуттів: пол. *radostka* (SSiSL II (3) : 114) — укр. *цмин*;

16) КК прикладної культури: пол. *aksamitka* (SSiSL II (3) : 56) — укр. *чорнобривець*, пол. *dzbanuszki, kluczyki, grzebieńiec* (SSiSL II (3) : 190–191) — укр. *первоцвіт*, пол. *kolczyki* (SSiSL II (3) : 117) — укр. *конвалія*, пол. *szczotarz* (SSiSL II (3) : 74) — укр. *волошка*.

Відношення складної мотивованості у флорономінаціях представлені елементами таких КК:

1) антропологічний та колористичний: пол. *modre oczko* (SSiSL II (3) : 181) — укр. *незабудка*;

2) числовий і темпоральний: пол. *pierwiosnek* (SSiSL II (3) : 189) — укр. *первоцвіт*;

3) числовий і колористичний: пол. *stokolory* (SSiSL II (3) : 59) — укр. *айстра*, пол. *stokrasik, stokroska, siedmiokraska* (SSiSL II (3) : 244) — укр. *стокропки*;

4) КК прикладної культури та сакральний: пол. *kliniec pański* (SSiSL II (3) : 100) — укр. *гвоздика*, пол. *pantofelki Matki Boskiej* (SSiSL II (3) : 191) — укр. *первоцвіт*, *жоржина*, пол. *klucze Matki Boskiej* (SSiSL II (3) : 190) — укр. *первоцвіт*;

5) зоологічний і рослинний: пол. *żabie liście, ziabia mięta* (SSiSL II (3) : 110–111) — укр. *калюжниця*;

6) темпоральний і акціональний: пол. *zimostratek* (SSiSL II (3) : 190) — укр. *первоцвіт*;

7) акціональний і КК явищ неживої природи: пол. *przebiśnieg* (SSiSL II (3) : 250) — укр. *підсніжник*;

8) темпоральний і астрономічний: пол. *zimkowe gwiazdeczki* (SSiSL II (3) : 266) — укр. *анемона*.

Третій тип відношень між квітковим та іншими КК становить об'єднання, взаємопроникнення. Ідеться про тип взаємодії між квітковим і колористичним кодами. Забарвлення пелюсток квітів найчастіше стає їхньою стереотипною ознакою, а відтак невід'ємним складником відповідного концепту. Слід зауважити, що форма й аромат також є стереотипними рисами деяких квітів, проте самі по собі КК ароматів чи форм не мають настільки розвинутого символізму, як колористичний КК, а вияви коду форм на рівні квіткового обмежуються хіба що символікою кола чи дзвона. Очевидно, саме цим

і пояснюється відсутність відношень об'єднання між цими та квітковим КК. Реалізація відношень взаємопроникнення можлива лише на рівні символізації. Саме на цьому рівні представлений нерозривний зв'язок значень, якими наділяються квіти відповідного кольору. Це явище редуплікації, підсилення символічних змістів, підкреслення смислів, які передаються складниками різних КК. Найпоказовішим прикладом такої взаємодії є червона троянда як символ кохання.

Підсумовуючи, варто зазначити, що етнолінгвістичне вивчення концептуальних кодів та особливостей їхньої взаємодії є завданням, яке вимагає використання багатьох методів і способів аналізу. Важливим етапом усебічного обстеження квіткового концептуального коду є опис різновидів його відношень з іншими КК.

На підставі представленого в цій розвідці фрагмента дослідженого нами матеріалу було виявлено, що квітковий КК рідше виконує функцію донора, ніж реципієнта. Натомість і в першій, і в другій ролі він взаємодіє з приблизно однаковою кількістю КК.

Взаємодія в обох напрямках властива квітковому й сакральному, вітальному, антропологічному, КК емоцій і почуттів, колористичному, атрибутивному, КК прикладної культури, медичному, зоологічному, локативному, темпоральному.

Лише в ролі донора виступає квітковий КК у відношеннях з науковим і мистецьким КК.

Тільки функцію реципієнта виконує квітковий КК при взаємодії з астрономічним, кількісно-числовим, акціональним, КК неживої природи, її явищ та стихій, рослинним. Лише в такій ролі квітковий КК виступає також у межах відношень з кількома КК одночасно. Донорами в цьому разі можуть бути зоологічний і рослинний, числовий і колористичний, числовий і темпоральний, антропологічний та колористичний, КК прикладної культури та сакральний, акціональний і КК явищ неживої природи, темпоральний і акціональний, темпоральний і астрономічний КК.

Також був зафіксований особливий тип взаємодії квіткового й колористичного КК, який можна було б визначити як взаємопроникнення чи об'єднання.

Антропологічний і квітковий КК виявляють (у певних фрагментах) паралелізм у своїй підпорядкованості вітальному кодові.

Щодо способів мовної реалізації випадків міжкодової взаємодії слід зазначити, що для квіткового КК як донора характерна символізація, лексико-семантична й морфологічна деривація, натомість для нього як реципієнта — лише деривація.

На нашу думку, важливим і перспективним є дослідження також інших випадків взаємодії КК у польській мові та культурі, а для майбутніх масштабних проєктів можливим було б зіставлення типів відношень між концептуальними кодами польської та інших слов'янських мов і культур.

ЛІТЕРАТУРА

- Байбурин А., Левинтон Г. Код(ы) и обряд(ы). *Кодови словенских култура*. Београд : Сліо, 1998. Број 3: Свадба. С. 239–257.
- Кодови словенских култура / гл. уред. Д. Ајдачич. Београд : Сліо, 1996. Број 1: Бильке. 121 с.
- Малаш О. В. Болгарські назви рослин: лінгвокультурний вимір. Київ : Видавн. дім

- Дмитра Бураго, 2020. 224 с.
- Мечковская Н. Б. Семиотика : Язык. Природа. Культура. Москва : Издат. центр «Академия», 2007. 432 с.
- Непоп-Айдачич Л. В. Антропоніми, похідні від назв квітів, у польській мовній картині світу. *Київські полоністичні студії* : зб. наук. праць. Київ, 2009. Т. 15. С. 437–443.
- Непоп-Айдачич Л. В. Відображення процесів взаємодії концептуальних кодів у польських номінаціях квітів. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ, 2011а. Вип. 37. С. 95–102.
- Непоп-Айдачич Л. В. Деякі аспекти семантичної структури польського мовного образу квітки. *Славистика*. Београд, 2013. Кн. 17. С. 93–101.
- Непоп-Айдачич Л. В. Реконструкція рис польського мовного образу квітів на матеріалі анкетних даних. *Мова і культура*. Київ, 2011б. Вип. 14. Т. 2 (148). С. 94–101.
- Непоп-Айдачич Л. В. Явище семантичної деривації антропонімів від назв квітів у польській мовній картині світу. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського* : зб. наук. праць. Київ, 2010. Вип. 11. С. 107–117.
- Панасенко Н. И. Фитонимическая лексика в системе романских, германских и славянских языков (опыт ономаσιологического и когнитивного анализа). Черкасы : Брама–Украина, 2010. 452 с.
- Славянские древности : этнолингвистический словарь / под ред. Н. Толстого. Москва : Междунар. отношения, 1995–2012. Т. 1–5.
- Толстая С. М. Коды культуры и культурные концепты. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва : Индрик, 2008а. С. 333–337.
- Толстая С. М. К понятию культурных кодов. *АБ–60 : сб. статей к 60-летию А. К. Байбурина*. Санкт-Петербург, 2007. С. 23–31.
- Толстая С. М. «Человек живет как трава растет». *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва : Индрик, 2008б. С. 338–346.
- Bartmiński J. Polski stereotyp matki. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin : Wyd-wo UMCS. 2006. S. 151–166.
- Grzenia J. Słownik imion. Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2002. 362 s.
- Grzenia J. Słownik nazw geograficznych z odmianą i wyrazami pochodnymi. Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2008. 400 s.
- Świat roślin w języku a kulturze / pod red. A. Dąbrowskiej, I. Kamińskiej-Szmaj. Seria: Język a kultura. Wrocław, 2001. T. 16. 281 s.
- Nepop-Ajdaczyc L. Etnolingwistyczna informacja o kwiatach w słownikach języka polskiego. *Etnolingwistyka a leksykografia : tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*. Opole, 2010. S. 157–163.
- Pastusiak K. Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin. Warszawa : Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2007. 417 s.
- Piekarczyk D. Kwiaty we współczesnym językowym obrazie świata. Lublin : Wyd-wo UMCS, 2004. 241 s.
- Rospond S. Słownik etymologiczny miast i gmin PRL. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984. 463 s.
- Rymut K. Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków : Wyd-wo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1999–2001. T. 1–2.
- Skowronek K. Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne. Kraków : Wyd-wo Naukowe DWN, 2001. 216 s.
- Szcześniak K. Świat roślin światem ludzi na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny. Gdańsk : Wyd-wo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008. 410 s.

Tomczak L. Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków. Wrocław : Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003. 308 s.

ДЖЕПЕЛІА

- NMP Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany / pod red. K. Rymuta. Kraków : Wyd-wo IJP PAN, 1996–2007. T. 1–6.
- SNMM Słownik nazw miejscowości i mieszkańców z odmianą i poradami językowymi / red. nauk. M. Łaziński. Warszawa: Wyd-wo Naukowe PWN, 2007. 443 s.
- SNWPU Słownik nazwisk wspólnie w Polsce używanych / wyd. K. Rymut. Kraków : PAN IJP, 1992–1994. T. 1–10.
- SSiSL Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja J. Bartmiński; zast. red. S. Niebrzegowska(-Bartmińska). Lublin : Wyd-wo UMCS, 1996–2021. T. 1. Cz. 1–4; T. 2. Cz. 1–5.
- SSNO Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. W. Taszyckiego. Wrocław; Warszawa; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd-wo PAN, 1965–1987. T. 1–7.
- SW Słownik języka polskiego / uł. pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1902. T. 2.

REFERENCES

- Bajburin A., Levinton G. (1998). Kod(y) i obryad(y). *Kodovi slovenskih kultura*. D. Ajdačić (Ed.). Beograd : Clío, (3: Svadba), 239–257. [In Russian].
- Bartmiński J. (2006). Polski stereotyp matki. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 151–166.
- Grzenia J. (2002). Słownik imion. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzenia J. (2008). Słownik nazw geograficznych z odmianą i wyrazami pochodnymi. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kodovi slovenskih kultura (1996). D. Ajdačić (Ed.). Beograd: Clío, (1).
- Malash O. V. (2020). Bolharski nazvy roslin: linhvokulturnyi vymir. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho, 2020. [In Ukrainian].
- Mechkovskaya N. B. (2007). Semiotika: Yazyk. Priroda. Kul'tura (2nd. ed). Moscow: Izdatel'skiy centr «Akademija». [In Russian].
- Nepop-Aidachych L. V. (2009). Antroponimy, pokhidni vid nazv kvitiv, u polskii movnii kartyni svitu. *Kyivski polonistychni studii*, (15), 437–443. [In Ukrainian].
- Nepop-Aidachych L. V. (2010). Yavysheche semantychnoi deryvatsii antroponimiv vid nazv kvitiv u polskii movnii kartyni svitu. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur. Pamiati akademika Leonida Bulakhovskoho*, (11), 107–117. [In Ukrainian].
- Nepop-Aidachych L. V. (2011a). Vidobrazhennia protsesiv vzaiemodii kontseptualnykh kodiv u polskykh nominatsiiakh kvitiv. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, (37), 95–102. [In Ukrainian].
- Nepop-Aidachych L. V. (2011b). Rekonstruktsiia rys polskoho movnoho obrazu kvitiv na materiali anketnykh danykh. *Mova i kultura*, 14, (2 (148)), 94–101. [In Ukrainian].
- Nepop-Aidachych L. V. (2013). Deiaki aspekty semantychnoi struktury polskoho movnoho obrazu kvitky. *Slavistika*, (17), 93–101. [In Ukrainian].
- Nepop-Ajdaczyc L. (2010). Etnolingwistyczna informacja o kwiatach w słownikach języka polskiego. *Etnolingwistyka a leksykografia: Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, W. Chlebda (Ed.). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 157–163.
- Panasenko N. I. (2010). Fitonimicheskaya leksika v sisteme romanskih, germanskih

- i slavyanskih yazykov (opyt onomasiologicheskogo i kognitivnogo analiza). Cherkassy: Brama-Ukraina. [In Russian].
- Pastusiak K. (2007). Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Piekarczyk D. (2004). Kwiaty we współczesnym językowym obrazie świata. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rospond S. (1984). Słownik etymologiczny miast i gmin PRL. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rymut K. (1999–2001). Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Slavyanskije drevnosti: etnolingvisticheskij slovar': in 5 vols. N. I. Tolstoj (Ed.). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1995–2012. [In Russian].
- Skowronek K. (2001). Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne. Kraków: DWN.
- Świat roślin w języku a kulturze (2001). A. Dąbrowska etc. (Ed.). *Język a kultura*. Wrocław, (16).
- Szcześniak K. (2008) Świat roślin światem ludzi na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Tolstaya S. M. (2007). K ponyatiyu kul'turnyh kodov. *AB–60*, Vahtin N. B. etc. (Ed.). Saint Petersburg: Izdatel'stvo Evropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 23–31. [In Russian].
- Tolstaya S. M. (2008a). Kody kul'tury i kul'turnye koncepty. *Prostranstvo slova. Leksicheskaya semantika v obshcheshlavyanskoj perspektive*. Moscow: Indrik, 333–337. [In Russian].
- Tolstaya S. M. (2008b). «Chelovek zhivet kak trava rastet». *Prostranstvo slova. Leksicheskaya semantika v obshcheshlavyanskoj perspektive*. Moscow: Indrik, 338–346. [In Russian].
- Tomczak L. (2003). Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

SOURCES

- NMP Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany. K. Rymut (Ed.). Kraków: Wydawnictwo IJP PAN, 1996–2007. T. 1–6.
- SNMM Słownik nazw miejscowości i mieszkańców z odmianą i poradami językowymi. M. Łaziński (Ed.) Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- SNWPU Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych. K. Rymut (Ed.) Kraków: PAN IJP, 1992–1994. T. 1–10.
- SSiSL Słownik stereotypów i symboli ludowych. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska (-Bartmińska) (Eds). Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996–2021. T. 1–2.
- SSNO Słownik staropolskich nazw osobowych. W. Taszycki (Ed.). Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1965–1987. T. 1–17.
- SW Słownik języka polskiego. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiedzki (Eds.). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1902. T. 2.

L.V. NEPOP-AIDACHYCH

National University of Kyiv Mohyla Academy

Kyiv, Ukraine

E-mail: lidijanepop@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-7065-7046>

**THEORETICAL ISSUES OF STUDYING CONCEPTUAL CODES AND
THE PROCESSES OF THEIR INTERACTION (a case study of the example of the
flower code of the polish language and culture)**

The author analyzes the state of study of the flower conceptual code of the Polish language and culture, methods and approaches to the study of the components of the conceptual codes used in modern ethnolinguistics. The article proposes ways to expand and enrich information about the floral conceptual code of the Polish language and culture. With this aim it is necessary to take into account the data of questionnaires, onomastic sources, as well to identify cases of interaction of conceptual codes. The cases of interaction of conceptual codes are divided into two types: those in which the flower code performs a sending function, and those in which it performs a receiving function. Analysis of language data revealed that the floral conceptual code performed the sending function less often than the receiving one. Interaction in both directions is inherent in floral and anthropological, sacred, vital, temporal, locative, medical, zoological, coloristic, attributive, code of applied culture, code of emotions and feelings. The flower conceptual code acts as a donor only in relations with codes of art and science. Floral conceptual code has the receiving function only in interaction with the quantitative, numerical, action, astronomical, plant codes and code of inanimate nature. The flower conceptual code acts exclusively as the recipient in the interaction with several codes at the same time. Donors in this case can be anthropological and coloristic, numerical and temporal, numerical and coloristic, code of applied culture and sacred, zoological and code of plants, temporal and code of action, code of inanimate nature and of action, temporal and astronomical. The interaction of floral and coloristic conceptual codes represents a special type, which can be described as mutual penetration. In addition, anthropological and floral conceptual codes show parallelism in certain fragments in their subordination to the vital code.

Keywords: conceptual code, ethnolinguistics, cognitive linguistics, semantics, Polish language, flower.

Дата надходження до редакції — 01.11.2021

Дата затвердження редакцією — 05.11.2021